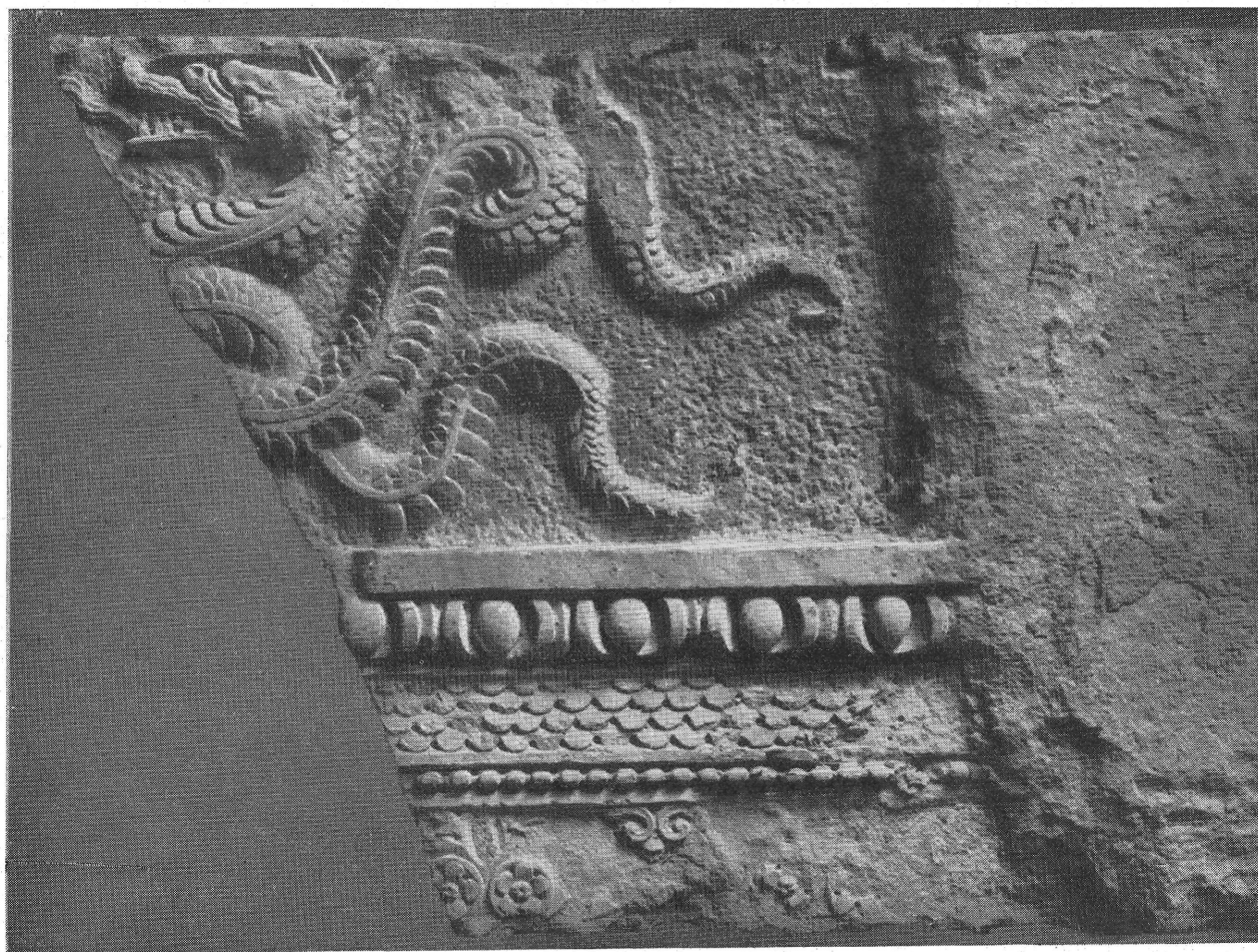

EGY BUDAVÁRI RENESZÁNSZ KŐ

A budai palotában végzett ásatás közben került elő 1950-ben másodlagos befalazásból (a fűtőház falából) egy reneszánsz faragvány töredéke. A kő valószínűleg hosszabb frízhez tartozott. Megmaradt darabjának alsó harmadát laposan faragott rozetták és levelek, felettük gyöngysor, majd pikkelyes díszítés és a lezáró tojássor tagolja, ezek felett balraforduló, dekoratív faragású sárkánygyík kúszik. A töredék — néhány azonos kézből származó másfajta rendeltetésű faragvánnyal együtt — zárt csoportot képez a budai emléanyagban¹ (1. és 3. kép).

Egy évvel korábban került aukcióra az angol műkereskedelemben egy márvány dombormű.² Az egyszerű reneszánsz keretbe foglalt férfiképmás felső testét oroszlánfejekkel ékesített pikkelypáncél fedi, fején a felnyitott ellenzőjű sisakot előrenéző, szárnyait lebocsátó, tátottszájú sárkány díszíti. Az állat feje részletekbe menő stílusegyezést mutat a budai kő sárkányfejével; még kidolgozásának

1. kép. Sárkányos fríz a budai palotából. 1480 után. Vármúzeum.

2. kép. Harcos-fej. London

technikai megoldásában is találunk feltűnő egyezéseket. A két faragvány megmunkálásának különbségeit eltérő anyaguk (márvány, ill. homokkő) és eltérő rendeltetésük (különböző magasságban alkalmazott faragványok) indokolja. A londoni darab az aukció-közlemény szerint a múlt század közepe óta van Angliában; a pistoiái Forteguerrri síremlékkal való formakapcsolatai miatt Verrocchio munkájának tartják³ (2. kép).

A londoni márvány dombormű egyik legújabban előbukkant példánya annak a harcos-fej sorozatnak, amelynek egyes darabjai a művészettörténeti kutatás Verrocchio-kérdéskörében olyan sok vitát váltottak ki. E sorozatból a kutatás egyértelműen csupán a Strauss-gyűjtemény Nagy Sándor domborművét tulajdonítja a nagy reneszánsz mester hiteles művének.⁴ A Louvre Scipio-reliefjének esetében Verrocchio, majd a műhelyben közreműködő Leonardo és Francesco di Simone szerzősége is bizonyítokra talált.⁵ Egy bécsi majolika, a berlini múzeum Darius-képmása, valamint egy hasonló kisebb a Louvre-ban, a Robbia-műhelyben készült. Ezek az eredeti — azóta eltűnt — Darius másolatai, illetve annak variációi.

E sorozat első — és úgy látszik, iskolát teremtő — két darabjának (Nagy Sándor és az eltűnt Darius) készítési körülményeit őrizte meg Vasari feljegyzése:

„... Csinált még (Verrocchio) két bronzfejet, az egyik Nagy Sándort ábrázolja profilban, a másik pedig Dariust, elképzelés után. Mindkettő féldombormű és mindkettőn változatos a sisakok és a fegyverzet ábrázolása. E két művet az idősebb Lorenzo de Medici, a »Magnifico«, sok más ajándék kíséretében elküldötte Mátyás királynak Magyarországra...”⁶

Kétségtelen, hogy a harcosfejek megoldásának kérdése a Verrocchio-kör tagjait erősen foglalkoztatta (ezért az eltérő vélemények a mester tekintetében, ezt bizonyítja Leonardo vázlatkönyvének 1480 körül készült rajza is, amely talán az azóta eltűnt Darius alapján készült), így megoldásukkal a műhelynek több tagja is próbálkozott. A londoni darab kétségtelenül magán viseli a műhely légkörét, de az, hogy a műkereskedelemben bukkant fel, hitelességét kérdésessé teszi. Eredetének kérdését a művészettörténeti kutatás tovább kell, hogy vizsgálja és eredményei fogják igazolni vagy módosítani feltevéssünket.

A budai sárkányos kő és csoportja az egyezések alapján a Verrocchio-műhely alkotása lehet, és ez esetben újabb perspektívával bővíti e kör budai kapcsolatainak kérdését. A darab egy fríz töredéke, a sárkány a képszalag jobb oldalának befejező része, s egyelőre ismeretlen, milyen jelenethez tartozott. A firenzei fejedelem ajándékai: Nagy Sándor és Darius arcképe, nem véletlenül díszítik éppen Mátyás palotáját. Az ikonográfiai tárgyválasztás nem csupán a reneszánsz általános ókori igazodásának egyik megnyilvánulása, hanem jelkép, a Medici fejedelem célzatos ajándéka. Mátyás az európai reneszánsz kultúra Nagy Sándora, aki küzd virágzó birodalmára törő pusztító erők perzsáival — a török birodalommal. 1480 augusztusában a török flotta már Itáliát támadja meg Otranto partjainál és az erőd bevételeivel az egész félsziget lakosságát rémületbe ejti. Velence már az előző évben is tízezer arany dukát árán tudta csak biztosítani kereskedelmi lehetőségeinek fenntartását. A törökök visszaverésére Mátyás ilyen harcokban képzett csapatokat küld Itáliába és ezeknek közreműködése hathatós segítségnek bizonyul Otranto felszabadításában. Lorenzo ajándékai ezeket a tetteket dicsérik. Mátyás számára élete folyamán Nagy Sándor alakja egyre tudatosabb eszményképpé vált, élettrajza egyik legkedveltebb olvasmánya már fiatal korától kezdve; később pedig a humanisták serege hasonlítja össze példaképével cselekedeteit épp úgy, mint külső megjelenését.⁷ „... atyádfiát, Nagy Sándort, akinek, mint másutt kimutattuk, nagy lelkét és dicsőségét gyermekkorodtól fogva igyekeztél elérni, nemcsak elérted, de úgy látszik, felül is múltad...” írja Bonfini.⁸

3. kép. A budai kő részlete

A budai faragványok jelentősége kettős: egyrészt újabb bizonyítéka annak, hogy a firenzei műhely a budai reneszánsz palota kialakításában tevékeny részt vett; másrészt a darabok funkciója (fríz és gyámkövek) nagyobb egységes keretre utalnak, amelynek faragványai csak Budán készülhettek el. Feltételezzük, hogy a fríz is a Nagy Sándor-monda eseménysorozatának egyik részét mutatta be (az ókori hős küzdelme a mondabeli szörnyekkel) és nagyobb képsorozat részeként díszítette Mátyás palotáját.

JEGYZETEK AZ „EGY BUDAVÁRI RENESZÁNSZ KŐ” C. TANULMÁNYHOZ

- ¹ Gerevich L.: AÉ 79. 1952. 153.
- ² Burlington Magazine. 1949. June. XI.
- ³ Uo. 1949. 180.
- ⁴ L. Planiscig: Jahrbuch d. Kh. Samml. Wien N. F. VII. 1933. 89.; Verrocchio, Schroll, 1941. 26.; Kennedy—Wildner, U. Middendorf: Zeitschr. f. Kg. 1934. 58.; L. Dussler: Thieme—Becker.
- ⁵ Verocchiónak adja; W. Bode, Jahrb. d. K. Preuss. Kunstsammlg. 1882. 235.; Seymour de Ricci, Gazette des Beaux-
Arts. 1934. 244. Leonardónak: E. Möller, Pantheon. 1941. 144.; Raccolta Vinciana 1934. Francesco di Simonénak: Bode: Studien über Leonardo da Vinci. Berlin, 1921. 15.
- ⁶ Vasari. Brelich M. fordítása. A Nagy Sándort először Planiscig azonosította; Schubring még nem tud róla.
- ⁷ Az eszménykép kérdésének részletes elemzését l. Kardos T.: Mátyás király és a humanizmus. Mátyás király emlékkönyv. Bp. 32—36. és a 23—24. jegyz.
- ⁸ Uo.

EIN RENAISSANCE-SCHNITZWERK AUS DER BURG VON BUDA

ZUSAMMENFASSUNG

Bei den in der königlichen Burg von Buda durchgeführten Ausgrabungen kam im Jahre 1950 das Fragment eines Renaissance-Schnitzwerkes aus der sekundären Vermauerung zum Vorschein. Der Stein gehörte wahrscheinlich zu einem längeren Fries. Das untere Drittel des erhaltenen Stückes ist durch flach gearbeitete Rosetten und Blätter, darüber durch eine Perlenreihe, sodann durch eine Schuppenverzierung und den abschliessenden Eierstab gegliedert, und über diesem Teil ist ein nach links gewendeter, dekorativ ausgearbeiteter Drache angebracht. Das Fragment — samt einigen aus derselben Hand stammenden, aber auf eine andere Bestimmung hinweisenden Schnitzwerken — bildet eine geschlossene Gruppe im Denkmalmaterial von Buda¹ (Abb. 1 und 3).

Ein Jahr vorher gelangte ein Relief aus Marmor im englischen Kunsthandel zur Auktion (Burlington Magazine, 1949, June XI). Der Oberkörper des in einem Renaissance-Rahmen eingefassten Männerbildnisses ist mit einem mit Löwenköpfen verzierten Schuppenpanzer bedeckt, der Helm mit einem nach vorne blickenden Drachen dekoriert. Der Kopf des Tieres zeigt in bezug auf seinen Stil eine in Einzelheiten gehende Übereinstimmung mit dem Drachenkopf des Steines von Buda. Die Unterschiede in der Ausarbeitung der beiden Schnitzwerke werden durch das abweichende Material (Marmor bzw. Sandstein) und durch die abweichende Bestimmung (in verschiedener Höhe angebrachte Schnitzwerke) begründet. Das Londoner Stück befindet sich — laut Bericht über die Auktion — seit Mitte des vorigen Jahrhunderts in England; wegen seiner Formenbeziehungen zum Grabdenkmal Forteguerra in Pistoia hält man es für die Arbeit Verrocchios³ (Abb. 2).

Das Londoner Marmorrelief ist eines der zuletzt zum Vorschein gekommenen Exemplare der Serie von Kriegerköpfen, deren einzelne Stücke in dem auf Verrocchio bezüglichen Fragenkreis der kunsthistorischen Forschung so viele Diskussionen entfesselt haben. Von dieser Serie erachten die Forscher eindeutig nur das Relief „Alexander der Grosse“ der Sammlung Strauss als authentisches Werk des grossen Meisters der Renaissance.⁴⁻⁵

Die Herstellungsumstände der ersten zwei — scheinbar eine Schule machenden — Stücke (Alexander der Grosse und der verschwundene Darius) dieser Serie hat Vasari in seinen Aufzeichnungen verewigt:

„... Fece anco (Verrocchio) due teste di metallo, una d'Alessandro Magno in profilo, l'altra d'un Dario, a suo capriccio, pur di mezzo rilievo e ciascuna da per sè, variando l'un dall'altro ne' cimieri

nell'armadure, ed in ogni cosa; le quali amendue furono mandate dal magnifico Lorenzo vecchio de' Medici al re Mattia Corvino in Ungheria con molte altre cose, come si dirà al luogo suo.“ (Vasari, Vite; ed. Salani, p. 220.)

Zweifellos ist, dass die Frage der Ausführung der Soldatenköpfe die Mitglieder des Verrocchio-Kreises stark beschäftigt hat (deswegen bestehen die verschiedenen Ansichten bezüglich des Meisters, und dies beweist auch die um 1480 gefertigte Zeichnung im Skizzenbuch Leonardos, die vielleicht nach Vorbild des seither verschwundenen Darius entstanden ist); also haben auch mehrere Mitglieder der Werkstatt versucht, sie zu lösen. Das Londoner Stück birgt in sich die Atmosphäre der Werkstatt, doch muss das Problem seiner Herkunft geklärt werden, bevor wir es als authentisch betrachten können.

Das Schnitzwerk mit Drachen von Buda und sein Kreis verleiht auf Grund der Übereinstimmungen eine weitere neue Perspektive in der Frage der Budaer Beziehungen des Verrocchio-Kreises. Das Stück ist das Fragment eines Frieses, der Drache der abschliessende Teil der rechten Seite des Bildstreifens, und vorläufig ist es unbekannt, zu welcher Szene er gehört hat. Die Geschenke des Fürsten von Florenz: die Porträts von Alexander dem Grossen und Darius zieren nicht zufällig das Palais des Königs Matthias. Die Wahl des ikonographischen Vorwurfs ist nicht nur eine Offenbarung der allgemeinen altertümlichen Beglaubigung der Renaissance, sondern ein Symbol: ein tendenziöses Geschenk des Fürsten Medici. Matthias ist der Alexander der Grosse der europäischen Renaissancekultur, der gegen „seine Perser“ — das türkische Reich —, die sein blühendes Land bedrohten, kämpft. Im August 1480 greift die türkische Flotte an der Küste von Otranto bereits Italien an und entsetzt durch Einnahme der Festung die Einwohner der ganzen Halbinsel. Venedig konnte schon ein Jahr vorher um den Preis von zehntausend Golddukaten die Aufrechterhaltung seiner Handelsmöglichkeiten sichern. Zur Zurückschlagung der Türken schickte Matthias in türkischen Kämpfen erfahrene Truppen nach Italien, deren Mitwirkung sich bei der Befreiung von Otranto als eine erfolgreiche Hilfe erwies. Die Geschenke Lorenzos rühmen diese Taten.

Die Gestalt Alexander des Grossen wurde für Matthias ein immer mehr bewusstes Ideal; die Biographie Alexanders war bereits seit Matthias' Jugendzeit eine seiner liebsten Lektüren; später vergleicht eine ganze Reihe von Humanisten sowohl seine Taten als auch seine äussere Erscheinung mit denen seines Ideals.⁷ „... ut Alexandrum gentilem tuum, ut alibi ostendimus, cuius magnani-

mitatem et gloriam a pueritia semper aemulari contendisti, aequare et superare videaris. Nimirum tenilli consimilem finxit natura ...” (Antonius Bonfinius: Translatio Hermogenis. Ábel—Hegedüs: A. N. Seite 48) — schreibt Bonfini.

Die Bedeutsamkeit der Schnitzwerke von Buda ist zweifach: einerseits stellen sie einen neueren Beweis dar, dass die Florenzer Werkstatt in der Ausgestaltung des Renaissance-Palais von Buda aktiv teilgenommen hat; andererseits weisen die Funktionen der Stücke (Fries und Kämpfersteine) auf einen grösseren einheitlichen Rahmen hin, dessen Schnitzwerke nur in Buda ausgearbeitet

werden konnten. Wir nehmen an, dass auch der Fries einen Teil der Episodenserie aus der Alexander-sage darstellt (den Kampf des Helden aus dem Altertum mit den sagenhaften Ungeheuren) und als Abschnitt einer grösseren Bilderfolge das Palais von König Matthias geschmückt hat.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Drachenfries auf der Burg von Buda nach 1480. Burgmuseum.
- Abb. 2. Kriegerkopf. London.
- Abb. 3. Detail des Schnitzwerkes von Buda.